

Biyografiya Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî), Kesayetiya wî ya Edebî û Berhemên wî

Ayhan YILDIZ

Kurte

Hîn jî gelek nivîskar û şairên edebiyata kurdî/kurmancî ya klasîk, bi berhemên xwe di literatura dîrokî ya edebiyata kurdî de cihên ku heq dikin negirtine. Yek ji wan nivîskaran Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî) û berhemên wî ne. Tevî ku zêdetirî bîst salî zeman bi ser çapkirina du berhemên wî de derbas bûne jî, ji yek xebateke lêkolînî û nirxandinî zêdetir li ser biyografiya, berhem û kesayetiya wî ya edebî, heta niha xebatên akademîk di qada literatürê de nehatin dîtin. Lewra vê xebatê hewl da ku li ser jiyana, berhem û kesayetiya Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî) lêkolîn bike û wî binirxîne. Di encama lêkolîna sehayê de hate dîtin ku Selmanê Belegewrî, di medreseyan klasîk ên kurdan de li ber seydayên bi-jarte, di sedsala XX-î de gihastîye û şair û nivîskarekî pirlayaneyî ye. Digel ku wî helbestên xwe di çarçoweya edebiyata klasîk de nivîsîne jî, ew xîtabî serdema îro dike, lewra berhemên ilmî-hizrî, dînî û civakî ne û mijarên wî modern in. Hat dîtin ku wî di ber van berhemên de, berhemên dînî û civakî ji zimanê erebî û tirkî jî wergerandine kurmancî.

Peyvên sereke: Dîroka Edebîyata Kurmancî, Edebiyata Kurdî ya Klasîk, Mijarên Modern, Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî)

Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî) Yaşamı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

Özet

Hala Klasik Kürt edebiyatının birçok şair ve yazarı, eserleriyle Kürt edebiyatı tarihinde hakettikleri yerlerini almamışlardır. O yazarlardan biri de Süleyman Kurşun (Selmanê Belegewrî) ve eserleridir. Yirmi yılı aşkın bir süre onun iki eserinin yayımlanması üzerinden geçmesine rağmen, bir tek akademik araştırma ve değerlendirme çalışması dışında, onun yaşamöyküsü, eserleri ve edebi kişiliği üzerine şimdiye kadar akademik çalışmalar alanyazımda görülmedi. Bu yüzden bu çalışma, Silêman Kurşun'un yaşamöyküsü, eserleri ve edebi kişiliğini araştırıp değerlendirmeyi hedeflemektedir. Saha çalışması neticesinde onun klasik Kürt medreselerinde, seçkin müderrislerin yanında XX. yüzyılda yetişmiş çokyönlü bir yazar ve şairdir. Şiirlerini klasik edebiyatın şekilleriyle yazdığı halde, günümüze hitap ettiği ve eserlerinin dini-ilmî, sosyal ve modern konulardan oluştuğu tespit edildi. Ayrıca bu eserlerinin yanında, onun dini ve sosyal içerikli eserleri de Ara-çça ve Türkçeden Kurmancîye çevirdiği görüldü.

Anahtar kelimeler: Kurmancî Edebîyat Tarihi, Klasik Kürt Edebiyatı, Modern Konular, Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî)

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
Yıl/Year: 2023 • Cilt/Volume: 9 • Sayı/Issue:18

Ayhan YILDIZ

Dr. Öğr. Görevlisi
Zanîngeha Mardin Artuklu
Beşa Ziman û Edebîyata Kurdî
ayhanyildiz@artuklu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8763-4182

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Received: 20.07.2023

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 27.11.2023

Makale Yayın Tarihi / Published: 20.10.2023

DOI: 10.56491/buydd.1330186

Atıf / Citation:

Yıldız, A. (2023). Biyografiya Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî), Kesayetiya Wî Ya Edebî û Berhemên Wî. Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 9(18), 6-16

Biography of Silêman Kurşun (Salman Belegewri), His Literary Personality and His Works

Abstract

Still, many poets and writers of Classical Kurdish literature have not taken their deserved place in the history of Kurdish literature with their works. One of those writers is Süleyman Kurşun (Selmanê Belegewrî) and his works. Although more than twenty years have passed since the publication of his two works, except for a single academic research and evaluation study, academic studies on his life, works and literary personality have not been seen in the literature so far. Therefore, this study aims to research and evaluate Silêman Kurşun's biography, works and literary personality. As a result of his fieldwork, he studied in classical Kurdish madrasahs alongside distinguished professors in the 20th century. He is a versatile writer and poet who lived in the 19th century. Although he wrote his poems in the forms of classical literature, it was determined that he appealed to today and his works consisted of religious-scientific, social and modern subjects. In addition to these works, it was seen that he also translated religious and social works from Arabic and Turkish into Kurmanji.

Key words: Kurmanci Literary History, Classical Kurdish Literature, Modern Issues, Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî)

1. Destpêk

Sernameê name namê Ellah / Bê namê wî na temam e wellah

Qonax û serdemên dîrokî yên edebîyata kurmancî, digel hemû ked û têkoşinan hîn jî di pêvajoya lêkolînê de ye. Gelek alim, zanyar û edîben ku bi berhemên xwe hîm û stûnên vê edebîyatê ne, hîn jî bi awayekî ku heq dikin di lîteraturê de cihên xwe negirtine. Yek ji van edîban Selmanê Belegewrî ye. Wî heta niha diwanek, menzûmeyeke fablî, mewlûdekê, çend mesnewiyên civakî çap kirine, hinek berhemên wî jî neçapkirî mane. Gava me ev berhem dîtî, me demildest di qada lîteratura edebîyata klasîk a kurmancî de geryanek kir û me dît ku va ye bîyografiya û kesayetiya wî ya edebî, heta niha nebûye mijara lêkolînên akademîk û zanistî. Herçendî bîst sal bi ser çapkirin û belavkirina diwana wî ya *Rêbaz* de, sêzdeh sal jî bi ser berhema wî ya *Mewlida Pêxember* de derbas bûne jî, lêkolîner li serê hindik xebitîne. Ji ber vê kêmasiyê, çawa ku em çav bi van berhemên wî ketin, demildest me wekî pêdiviyekê dît ku em berhem û bîyografiya wî bikin mijara xebateke nû. Lewra vê xebatê jî xwe re bîyografiya Suleyman Kurşun (Selmanê Belegewrî), kesayetiya wî ya edebî û berhemên wî yên edebî û ilmî, wekî pirsgerêka lêkolînê da ber xwe:

“Cihê Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî) bi tevî bîyografiya, kesayetiya wî ya edebî û berhemên wî di dîroka edebîyata kurdî de çi ye?”

Di pey dîyarkirina pirsgerêka xebatê de, ev lêkolîn dê hewl bide ku vê pirsgerêka dîyarkirî çareser bike û bersiva van pirsan bide:

“1. Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî) kî ye? 2. Asta tehsîla wî çi ye? 3. Gelo ji bilî van berhemên wî yên çapkirî, wekî din çi berhemên wî hene? 4. Têkildariya wî ya bi cihana tesewwufê re di çi pile, paye û astê de ye? 5. Ev şairê alim bi şewaza xwe ya edebî-hunerî, ji tradîsyonên dîrokî yên edebîyata kurmancî, dikeve bin banê kîjan qonax û nerîta edebî?”

Bi “mebest”a ku em di nav qonaxên dîrokî yên edebîyata kurmancî de cihê Selmanî destnîşan bikin, me ev xebat hilbijart û kir mijara lêkolîna xwe. Gava di vê xebatê de em bigihîjin armanca xwe, helbet dê agadarîyên pêwîst ên tîkildarî vî edîbî jî wendabûn û berzebûnê xelas bibin û edîbekî din ê giring jî, bi şewaz, reng û rûyê xwe yê xweser li dîroka edebîyata kurmancî zêde bibe. Bi vî awayî ew lêkolînerên ku li ser qonaxên dîrokî yên edebîyata kurmancî dixebitin, dê hîn çetir materyalan bibînin û nixandinên xwe yên teorîk û pratîk bikin. Hemî rewş weha ye, nexwe hêvîdarî heye ku ev xebat ji gelek alîyan ve “giring” û “mifadar” be. Di vê rewşê vê lêkolînê berê xwe da qada xebatê û dest bi teqilandinê taqeta xwe ya xebatê kir. Me dît ku bi tevî derfetên materyalî, behremendî û demî, derfetên me yên taqetî û mesrefa maddî-aborî jî têr dikin ku em vê lêkolînê pêk bînin. Lewra em derketin sehaya lêkolînê û me dest bi berhevkirina daneyan kir. .

Piştî ku me ji agadarîyên nivîskî yên ku di berhemên Selmanî yên li ber destê me de hebûn mifa wergirt, me berê xwe da sehaya xebatê. Serê pêşî, me berê xwe da xebatên ku li ser Kurşun û lîteratura ku li ser wî çê bûye. Hat dîtin ku Hasan Karaca û Nurettin Aykut (2015) gotareke bi navê “Mele Hüseyin Bateyi’ nin Mewlid-i Nebî Adlı Eseri ile Mele Süleyman Kurşun’un Mewlida Pêxember Adlı Eserinin Karşılaştırılması” weşandine. Wan di vê gotarê de metnên van her du berheman berawird kirine. Tiştê balkêş ew bû ku wan tenê ew agadarîyên ku li ser bîyografiya Kurşun hebûn, ji rûpelên berhemên wî yên çapbûyî wergirtibûn. Wan bi Kurşunî re tu hevdişînek nekiribû û bi berfirehî behsa berhemên wî nekiribû.¹ Ji ber vê yekê pêdivî hat dîtin ku Kurşun bi tevî bîyografi û berhemên xwe bibe mijara lêkolîneke nû. M. Zahir Ertekin û Nurettin Ertekin (2017) lêkolîneke bi navê “Kurtedîroka Mewlûdnameyên Kurdî” di kovara bi navê *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* de weşandîye. Wan di vê xebatê de tenê navê mewlûdnameya Kurşunî zikir kirîye.

Piştî ku S. Kurşun rêya hevdîtin û hevpeyvînê da me, me pirsên xwe yên hevpeyvîn û mullaqatê, di çarçoveya mijara xwe de amade kirin, çend rojan li ser hev, me bi Şairî hevpeyvînên xwe kirin, dengên wî qeydî cîhazê kir û di dawîyê de ji deşîfrasyona wan sûd wergirt. Li ser bingeha agadarîyên ku me ji devê şa’irî bi xwe wergirtin û ji berhemên wî îstîfade kir, me binemal, bîyografi, ramiyariya wî, tîkîlîya wî ya bi tesewwûfê re, kesayetiya wî ya edebî û taybetmendiyên berhemên wî rapor kirin. Di pey berhevkirina daneyan û raporkirina wan de, êdî dor dihê ser tesbîtkirina cihê Selmanî di dîroka edebiyata kurmancî de û polînkirina helbestên *Dîwana* wî. Ji bo vê jî me ji pirtûkên kurmancî û tirkî ku agadarîyên teorîk ên edebiyata klasîk didin mifa wergirt.

2. Binemala wî

Silêman Kurşun (Selmanê Belegewrî), kurê Mustefa, kurê Ehmed, kurê Muhemmed, kurê Ehmed, kurê ‘Ebbas, kurê Şeh ‘Elî, kurê Mistefa, kurê Şeh ‘Elî, kurê Hesên, kurê Îbrahîmê Koçer e. Navê bavikê wan, Belegewra ye. Belegewrî li gundê Midêlbê, qeza Kercewsê, di nav Hefizbinîyan de ne. Di gundê Midêlbê de du berek hene, yek jê bavikê Belegewra ye, yek jê eşîra Meqsûdan e. Meqsûdan ji dewrûberê Elezîzê ne, kurdên ‘elewî ne hatine wê derê. Hinek malbatên din jî di gund de hene. Îbrahîmê Koçer, bavê yemem ê Belegewran e û ew jî Hefizbinî ne. Hefizbinî, yan jî eşîra Benî Hefz in, ku ev eşîr ‘ereb e û ji pismamê Pêxember in (s.e.w), di Kinane bavê çardehan de digihên Cenabê Pêxember. Hinekan jî gotîye ku Hefizbinî, Hezbanî ne û Hezbanî jî, eşîra êla Selahedînê Eyûbî, xelkên Rewadî ne. Îbrahîmê Koçer, ji cihekî hatîye vî gundî. Bi awayê dîroka devkî (sr. mêjuwî zarekî) ev agadarî gihastîye îro. Gundê Midêlbê ya ku a niha heye, jê re zemanê berê xelkê gotîye “Gundê Jorî” û “Midêlba Xerabe”. Cografyaya vî gundî dîrî avê bûye, li jêrê jî kanî û dehl hebûne, li gund di salên 1890î de nexweşîneke giran a mîna kovîda 2019an derketîye, kurmancan jê re gotîye “qotik”, êşa ku kesî nahêle, bi yek derbê her kesî dide ber xwe, ji ber wê derketine hatine jêrê, nêzî dehl û kanîyê bûne. Pêşî Belegewran û hinek malbatên nemerivên hev ev der ava kirîye û paşê, êla Meqsûdan ji Elezîzê hatîye Mirdanê, Mirdanê ku nêzîkî Batmanê, çemê Bêdîya, Sêncê ye, ji wir hatine Midêlbê û bi cih û war bûne. Pêşî Belegewra û Mala Çawîş gundê Midêlbê ava kirîye. Mala Çawîş jî Hefizbinî ye. Di navbera Mala Çawîş û bavikê Belegewran de dubendî hebûye, ji ber vê, Mala Çawîş hinek bavên din û Meqsûdan anîne di gund de bi cih û war kirine, Belegewran jî hin bavikên din anîne gund da ku xwe bi wan biparêzin. Avjara² Belegewra bi vî awayî ye.

3. Jîyana wî

Navê fermî yê Seyda Selman, Silêman e. Tarîxa hatina wî ya dinyayê li gor nasnameyê 03.02.1951 e, lêbelê ew di payîza sala 1953yan de li Midêlbê hat dinyayê. Ew zaroyê heftan ê bavê xwe ye. Carinan genim jî li ber nanê cehî bi destê wan diket. Ji ber ku bavê wî xebatkar bû, wî kilfetê xwe miûz nedihîşt. Dîtina çavê Seyda ji piçûkahîyê ve kêmbû. Herçendî dikaribû bi tenê bigere û biçe ber berxik û karikan jî, dîsa dîtina wî kêmbû. Ew di çardasaliyê de digel xwarziyê xwe çû ber pezê xwe jî.

¹ Ji bo berfirehiya gotarê bnr. Hasan Karaca û Nurettin Aykut, “Mele Hüseyin Bateyi’ nin Mewlid-i Nebî Adlı Eseri ile Mele Süleyman Kurşun’un Mewlida Pêxember Adlı Eserinin Karşılaştırılması”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, sal/yıl: 1, cilt/cıld: 1, sayı/hejmar: 2, Kasım/October/Mıjdar, 2015, r. 127-141.

² Bêjeya “avjar”, bi wateya ku di Qur’anê de dibêje “elem nexlukkum min main mehîn?” ava mehîn, yanî aveke jar. Ev bêje di nav kurmancan de bi wateya sulaleyê heye. Heta carinan di çêr û xeberên xerab de vê bêjeyê dibêjin, vê bêjeyê bi kar diênin. (Notê hevdîtina digel Seyda Selmanê Belegewrî)

Seyda piştî ku îcazeya xwe girt, di sala 1975an de li Batmanê, di Camîya Mala Şêx Ahmed, Camîya Êstilya de dest bi miderisiyê kir. Li wê derê wê hingê zewicî. Piştî çendakî ji Batmanê dagerîya Qeyntarê û hinekî ma. Bavê wî jê xwest ku li gund bimîne, lêbelê wî got ku divê ew kar û barên ilim berdewam bike. Bavê wî êdî kal bûbû û jê re got “Heke tu li malê nemînî, ez ji malê xwe tişteki nadim te.” Wî got “Tu bi kêfa xwe yî, malê te ye, tu nedî nadî. Lêbelê ez mecbûr im, ez ê derkevim û ders bidim. Îca tu, digel dêya min were cem min, ez ê xizmeta we bikim.” Bavê wî êdî 90 salî bû, çavê wî nedidît. Bavê wî qebûl nekir. Seyda digel malbata xwe çû Batmanê, li Camîya Hecî Mûsa li Mehela Koxika, çend mehakî melatî kir, piştî hat Dêrcinê, gundekî li ber ava Dicleyê ye, nêzî Qeyntarê ye. Salekê li vir ma, lêbelê feqî çê nebûn. Ji wê derê jî bi tevî peywendîyên xwe yên ‘Erebkendê, çû gundekî Qiziltepeyê/Qoserê, li mezra Ebdil’îmamê bi cih bû û dest bi tadrîsata feqîyan kir. Ji ber ku di wextê feqîtiya xwe de bi awayê nihênî radyoyek peyda kiribû û li radyoyên tirk û ereban bi qaçaxî-dizî guhdarî kir, erebîya wî ya ‘esrî jî gelek xweş bû.

Di wextê ku muxtîreya 1972yan de sikiyonetîm rabûbû û seydayan ebeden nikaribû feqî xwedî bikirina. Medrese bi carekê vala bûn. Seyda 6 salan li vî gundî ma û dersa 27 heft feqîyan da. Wê zekata ku gundîyan dida Seyda, wî digel feqîyên xwe pê îdareya xwe dikir. Malîyên wî xwarina feqîyan amade dikir. Piştî ew derbasî Tiltihêmkê bû, nêzî Dirbêsiyê ye, gund xweş bû û feqî jî hebûn. Ji sala 1984an heya sala 1993yan li vê derê ma. Seyda ji ber mercên giran ên tevgerên sîyasî neçar ma ku biçe Kurdistana Iraqê, çendakî li wir ma, peyra vegeyîya çû Stenbolê û çendakî li wê derê ma, çendakî jî li Ewrûpayê ma. Niha li Dîyarbekirê medreseya wî heye û bi terzê zemanê berê tadrîsata medreseyê berdewam dike.

4. Tehsîla wî

Belegewrî cara ewil li cem melayê gund Mela Ehmed ku salmezî û pîremêrekî gundê wan Qeyntarê bû dest bi xwendinê kir. Dilê bavê wî gelek pê re bû, digot “Ez herim, kesî ku lê miqate bike tune ye, nikare kar bike. Îca xweşîya dinya û axretê tev di ilim de ye, bira ji xwe re bixwîne.” Ji bo vê jî, hîn ew biçûk bû, bavê wî ew hînî nimêjê kir. Berî ku ew biçe ber destê melê û dest bi xwendinê bike, wî ew hînî nimêjê kir. Heta hîn di şeş-hefsalîyê de dest bi rojîyê kir; lêbelê bavê wî lê midaxele kir. Bavê Belegewrî, ew ji piçûkatîyê ve da ber xwendinê û zêde zêde li xwendina wî miqate kir. Dîsîplineke zêdeyî adetê nişan da. Wî nehişt ku di nav zarokan de bilîze û xwe bi tiştên derî xwendinê mijûl bike. Heta roj hat ku wî li ser xwendinê lê da. Gava sebîyê wî xwe ji xwendinê re sist bikira, yan jî ji ber xwendinê birevîya, bavê wî lê dida.

Bavê Feqî Silêman (Selman)³ piştî ku fehm kir dê lawê wî li gundê xwe xwendina Qur’anê bi pêş nexa, wî ew di dehsalîya wî de şand gundê Candêrê ku li rojavayê Batmanê dimîne. Li Candêrê jî xaltîya wî hebû û wê lê miqate kir. Wî du salan li Candêrê, di navbera salên 1965 û 1967an de bi qasî salekê li ber destê Mele Ehmedê Eskîfê, salekê jî li cem melayê gundê Candêrê Seydayê Mele Remezanê Boçerlî ku Boçerlî gundekî Bismilê ye xwend û Qur’ana xwe jidev/jiber kir. Peyra çû Koxika, li wir kitêba bi navê *Bînayê* xwend, ji wir çû Himêdîyê li ber destê melayê gund Seydayê Mela Simailê Hewrî, dest bi xwendina kitêbên din kir. *Xayet, Emsîle, Izzî...* Li wê derê tayînên xwe ji nav gund dan hev. Seydayê Mele Simailê Hewrî, li Himêdîyê çawa ku bi salihî û teqwatîya xwe navdar bû, wisa jî bi mîzaha xwe meşhûr bû. Mizgefta gund hinekî dirêj û tarî bû, mîna şikeftan bû. Cihê feqîyan teng bû. Wî li wê derê bi tevî sê feqîyan xwend. Rûdaneke nexweş li wir hat serê wan û ji wir derket careke din vegeyîya hat Candêrê cem Mela Remezanê Boçerlî. Herçiqas xwendin qedexa bû jî, Seydayî ew ezimandin û bi awayê nihênî ders da wan. Pir zêde jî ked û emek bi wan re da. Wê hingê gava wan bidîta ku cemseyek an jî makîneyek ji Batmanê bihata, feqîyan xwe di nav geniman de vedişart. Belegewrî, li Candêrê *‘Ewamilê* xwend.

Piştî çendakî Belegewrî ji Candêrê çû Kalikîya Silîva cem melayê gund Mela Ebdirehmanê Boçerlî. Wî li wir *Zurûf, Terkîb û Şerhu’l-Muxnî* heta “Behsa Îstîsna”yê li cem Seydayê Mela Ebdirehmanê Boçerlî xwend. Wê havînê Feqî Silêmanê Belegewrî çû Batmanê, camîya Mele Fexredîn. Seydayê Mele Fexredîn û feqîyên xwe li Basorkê bûn, muezîna wî Mele Hesênê Îlozî, li camîyê bû û hinek feqî jî li wir hebûn. Wî jî li cem Seydayê Mele Hesên cihê xwe çê kir û kitêba *Sadîni* xwend. Dêrdora deh mehan li vir ma. Seydayê Mele Fexredîn û feqîyên xwe jî di dawîya payîzê de vegeyîyan camîyê, hejmara wan gihîşt dêrdora 25 heban. Feqîyên jêr li cem

³ Herçendî navê rasteqîn û fermî yê şairê me Silêman e jî, li ser terciha wî bi xwe, di vê xebatê de navê wî yê Selmanê Belegewrî hat nivîsîn.

Seydayê Mele Hesên dixwend; talibên mezin jî li cem Seydayê Mele Fexredîn dixwendin. Li vê derê Feqê Silêman *Sadîni* xelas kir, dest bi *Helê* kir. Ew jî wê derê jî çû Êrmîyê ku gundekî Batmanê ye, nêzî Sîtayê ye, li wê derê li cem Seydayê Mele Şewketê Şêxo ku xelkê wî gundî bû *Hel* qedand. Mele Şewket ji Mala Mîrze ye, bavê wî mezinê gund bû, ew xelkê Recebî ne, navdar in.

Seyîd ‘Elîyê Serdêfî ku li cem Mele Fexredîn kitêbên xwe qedandin, bû melayê Kurêşa ku gundekî Farqînê ye. Feqî Silêman jî çû cem wî û sê çar mehan *Sadulla Gewra* li cem wî xwend. Seyîd ‘Elîyê Serdêfî, wê hingê bû zavayê Mele Emînê Heyderî. Wan rojan Mela Silêmanê Belegewrî, digel hevalê xwe çû gundê Çirikê ku li bakurê Kurêşa bû û Cadê ku li qibleyê Kurêşa bû. Li Çirikê Seydayê Mele ‘Elîyê ku wextakî melayê Zîla bû, ders dayê, li gundê Cadê jî Seydayê Mela Şemsedîn ders dayê. Ji wê derê jî çû ‘Erebkendê, alîyê Bismilê, li wir feqî tune bûn; lêbelê tesewuf hebû. Mela Silêman jî ‘Erebkendê hat Bileyderê, cem Seydayê Mele Îzedîn ku gundiyê wê derê bû. Li vê derê *Sadulla* xwend. Li wê derê feqîyan jê çavtengî kir û neçar ma, ji wê derê vegeyîya Êrmîyê û li cem Mele Şewket dest bi tehsîla *Suyûtîyê* kir. Piştî çendakî ji wê derê hat gundê Candêrê, li cem Seydayê Mele Remezan *Suyûtî*, *Camî* û *Muxnîtulab* xelas kir û dest bi *Qûl Ahmed* kir. Peyra Mela Silêmanê Belegewrî hat Batmanê, Camîya Seydayê Mele Mihemed Şerîf li Mehela Koxika *Qûl Ahmed* xelas kir. Ji wê derê careke din vegeyîya Candêrê. Li Candêrê *Rîsala Wed‘ê*, *Îsama Îstîfareyê*, *Weledîya Munazerê*, *‘Ebdulxefûr Haşîya Camîyê*, *Şerhu’ş-Şemsîye*, *Muxterser* û *Şerhu’l-Eqaid* xelas kirin.

Belegewrî ku di 1968an de dest bi tehsîla kitêban kiribû, di sala 1973yan de li cem Seydayê Mele Remezan ku *Şerhu’l-‘Eqaid* qedand, êdî hatibû *Cemu’l-Cewami’ê*. Wê hingê feqîyan çend ders ji vê kitêbê dixwendin û îcaze digirt. Ji wê derê hat Yuvacîxê ku li ser rêya Batmanê ye, piştî Uçyola Çinarê ye. Li wê derê Seydayê Mele Mihemedê Cimzerqî Xerzî hebûye, li cem wî *Cemu’l-Cewami’* xelas kir. Seydayê Mele Mihemedê Cimzerqî Xerzî, bi awayekî cidî kara îcaza wî kir, pere da hev û dengê îcazedayînê belav bû, heta gihast ‘Erebkendê. Seydayê ‘Erebkendê xeber şand pey Mele Silêman û got bila ‘acil were ‘Erebkendê. Ew jî çû wê derê. Li wê derê îcaze wergirt û careke din vegeyîya Candêrê û alî Seydayê xwe kir û di medreseyê de dest bi dana dersan kir. Carinan jî diçû zîyareta seydayê xwe yê ‘Erebkendê û bi mehan li wir dima. Nediçû malê.

5. Tesewwufa wî

Mela Silêmanê Belegewrî li ‘Erebkendê di tesewwufê de întîsabî Seydayê Mele Mihemedê ‘Erebkendî kir. Bi pênasekirina Belegewrî ew ‘alimekî navdar û şêxekî zêde camêr bû. Xizmeta îrşadê dikir, êdî dersa feqîyan nedida. Mela Silêman, wekî tebarik, dersa xwe ya serê kitêbê li bal wî xwend. Piştî Seyda Silêman çû ‘Erebkendê, digel ku wî îcaze nedida feqîyan jî, di sala 1974an de îcaze dayê. Digel ku feqîyên wî, ji alimên mezin bûn jî, wî zû bi zû îcaze nedida wan. Wî berî Mela Silêmanê Belegewrî tenê îcaze dabû sê feqîyan.

Mela Silêmanê Belegewrî herçendî ji Şêxên ‘Erebkendê îcazeya ilmî wergirtîye jî û îrfaneke gelek berfireh girtîye û pê re meşîyaye jî, wî xelîfetî ji wan wernegirt. Ji ber meşxûlîyeta xwe ya ilmî, ji sala 1983yan pê ve, ji wê camîyê veqetîya. Ji ber ku dildarekî mezin ê Mala Şêx Seîd Efendî bû, wî destûra xelîfetîyê ji dergehê wan wergirt. Wî xelîfetîya xwe ji destê Şêx Mihemed Seîd ku neyîyê Şêx Seîd e wergirt. Şêx Mihemed Seîd di salên 1990î de postnişînê terîqeta Mala Şêx Seîd Efendî bû. Wî îzna îrşadê jî da Mela Silêmanê Belegewrî. Medrese û tekîyaya Mala Şêx Seîd Efendî a niha li Pîranê heye. A niha jî Seyda mensûbê wan e û di nav kar û barên tadrîsata ilim de bi wan re dixebite. Mela Silêmanê Belegewrî, bi mexlesa **Selman** di qesîdeya “Em di Zivistanê de Hatîn” de wekî alim û mutesewwufekî, tekyaya murşidan wekî cihê tedawîya dilê xwe dibîne û hizra xwe ya têkildarî tesewwufê weha derdibire:

Revyame tekya murşidî, dermenageha qelba ye ew

Ez çûm bi ser pesnê sitemkar, bel‘amistana ve bûm (Kurşun, 2002, s. 18)

Mela Silêmanê Belegewrî, berhemeke bi navê *Îrfan ve Davet*, li ser mijara tesewwufê bi zimanê tirkî nivîsîye û hîn nehatîye çapkirin.

6. Kesayetîya wî ya Ramyarî

Di serdema salên 1985-1993yan de Seydayê Belegewrî êdî bi tevgerên dînî, civakî û sîyasî re eleqedar bû. Înqilaba Îranê bala wî kêşa. Kêfa Seyda ji kitêbên alimên tevgera Misrê, Îxwanê Muslimîn re hat. Tiştê ku hebû, hîn wextê ku wî kitêba *'Ewamil* dixwend, gundîyê wî Hecî Mahmut Demir, rojên înan Mela Silêmanê Belegewrî diçû cem wî û pê re sohbet dikir. Wî bi rêya behsa Mala Berzanî, dilê Belegewrî li doz, maf û dîroka kurdan vekir. Wî di her sohbetê digot ku “Mala Berzan dê welatê kurdan azad bikin û qanûna şerîetê çê bikin.” Bi vî awayî hisa milî pê re çê bû. Bi gotina wî, înkilaba Îranê û kitêbên Îxwan, hebekî ew hisa wî ya milî kêm kir; bes vê di dilê wî de cihê xwe girtibû.

Li Tiltihêmkê Seyda bi awayekî gur û geş dest bi xebatên ilmî û ramyarî kir. Serîyekî çû Îranê, serîyekî çû Stenbolê û ziyareta îlahîyatên Tirkîyeyê kir. Di rêya hîqûqa Îslamê de xebitî. Wî derdora kesên ku bi navê “Terzê Îslama Nermerê” dihatin binavkirin şopand û kêfa gel ji wî û hevalên wî re hat. Çi heye ku ev xebata wî li xweşa hin tevger û derdorên din neçû û wan dijminahîya wî û hevalên wî kir. Lewra wî ev hewldan û kovanên dilê xwe teyîsandin ser metnên edebî û bi rêya menzûmeyan ew derbirin.

7. Berhemên wî

7.1. Ez û Hevalekî Hêja

Ji ber şa'irî di vê menzûmeya bi terzê mesnewîyê de pesnê hevalê xwe daye û tiştên ku di rêya ronakbîrîyê de hatîye serê wan derbirîye. Loma mirov dikare vê menzûmeyê ji cureyê mesnewîyan wekî mesnewîya civakî bihesibîne. Hejmara malikên vê mesnewîyê 54 e. Çinku pisporên edebîyata klasîk, (Adak, 2019, s. 345) wan helbestên ku çand û civakê dikin mijara xwe, di bin vê kategorîyê de bi cih dikin. Belegewrî ev menzûme wekî serpêhatîyekê hûnaye.

Ev hevalê ku şair di menzûmeya xwe de behsa wî dike, Mela Ebdulhekîm Deniz e, bi eslê xwe seyîd e, ji Qertmînê, ji Mala 'Emer e. Di zemanê xwe de alimekî navdar bû. Ji ber ku rastî hin neheqîyan hat, ji kerban di sala 2002yan de rehmet kir. Ji be vê, Belegewrî li ser vî hevalê xwe ev menzûme nivîsî.

7.2. Her Sê Bela

Şair ev helbesta xwe bi terzê mesnewîyê hûnaye. Ji ber ku mijara wê, tevger û rûdanên civakî yê serdema wî ne, dibe ku mirov wê weke mesnewîyeke civakî ya “hicwî” bihesibîne. Çinku şair rexneyên giran li hin tevgerên serdema xwe dike. Hejmara malikên wê 32 ye.

7.3. Şeş Qonaxên Dozê

Şa'irî ev helbesta xwe ya bi terzê mesnewîyê bi mebesta exlaqekî xweş ê Îslamî ji bo miletê xwe hûnaye. Ji ber vê sedemê mirov dikare vê menzûmeyê, ji cureyên mesnewîyên dîdaktîk, di bin banê “mesnewîyên exlaqî” de bihesibîne. Temamîya wê 51 malik e.

7.4. Cenga Cîhanê ya Sêyem

Belegewrî ev menzûme di terzê “mesnewîyeke şîretnameyî” de hûnaye. Bi taybetî rêya dewletbûnê ji bo gelên muslim û ummeta Îslamê nîşanî gelê xwe dide. Çawa ku Adak (2019: 342) amaje bi cureyên mesnewîyan dike, hin mesnewîyên dîdaktîk hene ku dikevin bin banê “mesnewîyên dîrokî” jî. Gava şairek, mesnewîya xwe bi armanca fêrkirina dîrokê bihûne, ew dibe “mesnewîya dîdaktîk a dîrokî”. Hejmara malikên wê 53 ye.

7.5. Mirin

Şairî ev menzûmeya xwe bi terzê mesnewîyê hûnaye û temaya wê mirin e. Ew bi vê menzûmeyê hewl dide ku mirovên muslim dilê xwe ji qirêjîyên dinyayê paqij bikin û bibin mirovên baş û çê. Lewra mirov dikare wê wekî “mesnewîyeke dîdaktîk a exlaqî” û “pendname”yê li qelem bide. Hejmara malikên wê 48 e.

7.6. Rastî Pîroz e

Seyda ev menzûme bi terzê mesnewîyê hûnaye û giringîya rastîyê di her biwarê jîyanê de nîşan dide û şîreta hevgerîna û aqûbeta li ser heq û edaletê li gelê xwe dike. Ji ber vî alîyê wê, mumkin e ku mirov vê menzûmeyê jî bixe bin banê “mesnewîyên exlaqî-pendnameyî”. Temamîya vê menzûmeyê 19 malik e.

7.7. Bextreşî Qedera Me Nîn e

Belegewrî ev menzûme bi terzê mesnewîyê hûnaye û xitabî kurdan dike. Ew di vê menzûmeyê de piştî ku hinekî raborîya dîrokî ya rûdan û tevgerên hiqûqî yê gelên dinyayê derdibire, şîret li kurdan dike da ku li ser bingeha Kitab (Qur’an) û Sunnetê ji bo maf û azadîya xwe bixebitin û hêvîdarîya xwe ji Rebbê xwe nebirin. Lewra dirûvê vê menzûmeyê jî dide “menewîyên dîdaktîk ên dîrokî”. Temamîya vê menzûmeyê 30 malik e.

7.8. Tûj Awirek li ser Vê Bextreşîyê

Belegewrî ev menzûme bi terzê mesnewîyê hûnaye û di vê menzûmeyê de şîret li kurdan dike da ku di rêya azadîya xwe ya millî de nekevin bêhêviyê. Ji ber vê taybetmendîya wê, mirov dikare li gor zanînen teorîk ên edebîyata klasîk, vê menzûmeyê, ji cureyên mesnewîyan, wekî “mesnewîya dîdaktîk a exlaqî-pendnameyî” bihesibîne. Temamîya vê menzûmeyê 32 malik e.

7.9. Serencam

Seyda Selman ev menzûmeya xwe bi terzê mesnewîyê hûnaye. Temamîya wê ji 38 malikan pêk dihê. Bi tevî ku di menzûmeyê de mirov rastî beytên hicwî û beytên dîroka rûdanên civakî dihê jî, bi giştî dirûvê mesnewîyeke dîdaktîk a exlaqî-pendnameyî didê. Bi taybetî wekî şîretnameyekê xuya dike. Wî hewl daye ku şîretên têkildarî azadîya millî bide xwendevanên xwe. Ev menzûme di nav *Dîwanê* de cih girtîye.

7.10. Serencama Dîwanê yan jî Perçekê Selewatan

Şairî ev menzûmeya xwe di terzê mesnewîyekê de hûnaye. Ji ber ku mesnewîyên munacatî, ji hêla naverok û cureyê xwe yê edebî ve di bin banê “mesnewîyên lîrîk” de cih digirin, mirov dikare vê mesnewîyê jî wekî “mesnewîya lîrîk a dînî” li qelem bide. Çinku mesnewîyên lîrîk ên dînî, ew cure menzûme ne ku tema û mijara wan, têkildarî Xwedayê teala û Cenabê Pêxember e (Adak, 2019, s. 328-329). Temamîya wê 47 malik e.

7.11. Serokê li Dû Wehyê

Selmanê Belegewrî ev menzûmeya xwe bi terzê mesnewîyê hûnaye. Dirûvê wê dide mesnewîyeke dîdaktîk. Çinku şa‘ir tê de şîretên dînî û millî li serokê gel û gel bi xwe dike. Hejmara malikên wê 35 e.

7.12. Komara Daristanê û Femandarîya Şêr û Meymûnê

Navê tam ê vê menzûmeyê, *Komara Daristanê Welatê Sosreta Femandarîya Şêr û Meymûnê* ye. Nivîskarî ev menzûmeya xwe, di sala 2001ê de nivîsîye û di nav *Dîwana* nivîskarî ku di sala 2002yan de hatîye çapkirin de hatîye bicihkirin; lêbelê qenaeta me ew e ku divîya jê cîya bûya. Çinku di nerîta çanda pirtûkên dîwanê de, menzûmeyên şa‘iran, li derveyî dîwanên wan dihên hiştin.

7.13. Dîwan⁴

Şair, ew şîrên xwe yê ku di navbera salên 1985 û 2002yan de hûnane tê de bi cih kirine. Wî navê *Rêbaz* (Dîwana Yekem) li vê dîwana xwe danîye û di nîsana sala 2002yan de li Stenbolê ew çap kirîye.

Belegewrî bi xwe jî “pêşgotinek” di serê *Dîwanê* de bi cih kirîye û tê de behsa *Dîwana* Cizîrî, Xanî, Cegerxwîn û Seyîd ‘Elîyê Fındîkî û şîrên wan dike. Bi awayê ku dîyar dike ziman, çand û torevanîya kurdan bi xêra ehlê medreseyê maye. (Kurşun, 2002, s. 14) Di *Rêbazê* de 17 qesîde, 12 helbestên mesnewî û 12 ruba‘î hene. Mirov

⁴ Taqîkirina *Dîwanê*, bi alîkarîya hevpeyvîna digel hûnerê (nivîskar) wê Seyda Selman bi xwe hatîye nixandin. (Tarîxa hevpeyvînê: 02.06.2023)

dikare ji van helbestên wî yên bi terzê mesnewîyê, hinekan wekî helbest; hinekan jî wekî mesnewîyên serbixwe bihesibîne. Wî gelek behrên wezna ‘erûzê di şî‘irên xwe de bi kar anîne. Di *Dîwana* wî de teşeyê nezmê yê bi terzê “xezel”ê tune ye. Wî di van şî‘iran de mexlesa “Selman” bi kar anîye.

Şairî murebbe‘a xwe ya bi navê “Kesera Xurbetê” hûnaye, wî ew wekî rexneyeke civakî nivîsîye û ew tê de gilî û gazine xwe li heval û hogirên xwe dike; bi rûba‘îya xwe ya “Rista Xebatê” ku wekî hêvîdarîyeke civakî hûnaye, li ber dilê gelê xwe dide da ku nekeve nexweşîna bêhêvîtiyê.

Piraniya “qesîde”yên şa‘irî rexneya li tevger, sîstema desthilatdar û rûdanên serdemê ne, hinek jî jê medhiye ne ji bo kesayetên navdar ên welatparêz ên civaka kurd. Şa‘irî qesîdeyên xwe yên bi navê “Em di Zivistanê da Hatî” û “Em bi ser Biharê ve Bûn” bi behra recez *mustef‘ilun mustef‘ilun mustef‘ilun* hûnane. Mirov ji temaya qesîdeyên wî tê digihîje ku wî gelek zêde ji navdarên kurd ên sîyasî-Îslamî hez kirîye û ji bo wan medhiye nivîsîne. Şa‘irî ferhengokeke kurmancî-kurmancî li dawîya *Dîwanê* zêde kirîye.

7.14. Mewlida Pêxember

Belegewrî ev menzûmeya xwe ya *Mewlida Pêxember* bi terzê mesnewîyê nivîsîye û di sala 2010an de Pak Ajans Yayincılık ew bi alfabeya latîni û erebî çap kirîye. Nivîskar bi rêbazeke nû menzûmeya xwe ya mewlidê nivîsîye. Wî metneke dirêj ku di dilqê meqaleyekê de ye jê re wekî “Pêşgotin” nivîsîye û ew tê de rexne li mesnewîya Bateyî ya mewlidê digire. Bi qenaeta wî zimanê mewlida Bateyî giran e (Kurşun M. S., 2010, s. 14) û ev mewlida wî ya nû, dê tenê ji rastîyan pêk bihê. Wî pêşî, “armanca afirandina heyînê” (17 malik) kirîye mijar û piştî ku “rewşa ‘ereban a berî Îslamê” (20 malik) derbirîye, êdî rasterast dor anîye ser mijara “merheba”yê (26 malik). Ji vir bi şûn de êdî bi dorê wî ev mijar vegêrane: Çêbûna cenabê Pêxember (25 malik) heta serdema pêxemberîya wî (13 malik), kesayetiya wî (15 malik), miameleya wî ya digel xelkê malbata wî (26 malik), miameleya wî bi civakê re (23 malik), miameleya wî bi jaran re (16 malik), miameleya wî bi kar û karkeran re (9 malik), dilovanîya wî (11 malik), dadperwerîya wî (9 malik), comerdîya wî (14 malik), teqwaya wî (7 malik), diayên wî (7 malik) û bi dozdarîya wî ya ji bo heqqîyê (44 malik) diqede. Bi vî awayî dike 275 malik.

Seyda Belegewrî di pey metna nezmî ya mewlidê de cih daye “diaya pexşan” a bi kurdî ya mewlidê jî. Li binê wê jî dîyar dike ku wî ev mesnewîya mewlidê, roja îne, di 12ê meha Rebûlewwela 1423yan de qedandîye. Ev jî di salnameya zayînî de rastî 23yê Gulana 2002yan tê. Seyda ferhengokeke kurmancî-kurmancî jî di dawîya metnê mewlidê de bi cih kirîye.

8. Wergerên wî

8.1. Tefsîra Qur’anê

Nivîskarî ev tefsîr qedandîye û ji çapê re amade ye. Bi awayê ku ew dîyar dike, wî ev tefsîr, li ser bingeha “tefsîra dirayetê” û “tefsîra rîwayetê” amade kirîye. Lê piştî ku me venihêrînek kir li ser metnê, me dît ku ev berhem mealeke tercumeyî ye, ne tefsîreke temam e.

8.2. Çağrı Ayetlerinin Meali

Nivîskarî 600 ayetên Qur’anê ku mirovan vedixwînin hîdayetê wergerandine zimanê tirkî û wekî dosyayekê ji çapê re amade kirîye.

8.3. Meala Ayetên Bangewazîyê

Seyda Selman 600 ayetên Qur’anê ku mirovan vedixwînin hîdayetê wergerandine kurdîya kurmancî û wekî dosyayekê ji çapê re amade kirîye.

8.5. Meala Qur’anê

Ev xebata wî di şewatekê de telef bûye.

8.6. Dendikên Rastîyê

Nivîskarî berhema Seîd Nûrsî ya bi navê *Hakikat Çekirdekleri* ji zimanê tirkî tercumeyî kurdî kirîye û şiroveya wê jî bi kurdîya kurmancî nivîsîye.

8.7. Kela Mirovê Misilman

Mela Silêman berhema Seîd b. ‘Elî el-Qehtanî ya bi navê *Hisni’l-Muslim* bi hevkarîya M. Huseyn Êsî ji zimanê erebî wergeraye kurmancî û Arya Basım ew li Stenbolê çap kirîye. Wan bi wergera vê berhemê xwestîye diayên sehîh ên Cenabê Pêxember bigihînin kurmancên muslim.

8.8. Îrfan ve Davet

Belegewrî ev berhema xwe li ser pîr û edebên tesewwufê bi zimanê tirkî bi awayê pexşan nivîsîye.

Tasnîfa menzûmeyên Belagewrî				
Mesnnewîyên Lîrik ên Dînî	Mesnnewîyên Dîdakîk ên Dîrokî	Mesnnewîyên Cîvakî	Mesnnewîyên Dîdakîk ên Exlaqî (Pendname)	Mesnnewîyên Munacatî
1. Mewlida Pêxember 2. Mesnewîya Munacatê	Cenga Cihanê ya Sêyem	1. Her Sê Bela 2. Ez û Hevalekî Hêja	1. Komara Daristanê û Femandarîya Şêr û Meymûnê 2. Mirin 3. Bextreşî Qedera Me Nine 4. Rastî Pîroz e 5. Tûj Awirek li Vê Bextreşîyê	Perçekê Selawatan

Tasnîfa berhemên Selmanê Belegewrî			
Berhemên edebî	Berhemên dînî	Berhemên tesewwufî	Berhemên zanistî
1. Dîwan 2. MenZûme	1. Mewlid 2. Diaya Mewlidê 3. Tefsîra Qur’anê 4. Çağrı Ayetlerinin Meali 5. Meala Ayetên Bangawazîyê 6. Kela Mirovê Misilman 7. Dendikên Heqîqetê	1. Îrfan ve Davet	1. Pêşgotina Mewlidê 2. Pêşgotina Dîwanê

9. Kesayetiya wî ya Edebî

Ji ber ku Selmanê Belegewrî di nav seqayeke zehmet a medreseyên kurdan de gihastîye û di nav çanda dergayên wan ên tesewwufê de mezin bûye, kesayetiya wî jî, reng û rûyê alim, murşid û edibên wan girtîye. Wî çawa ku ilmê xwe qedandîye, dest bi perwerdeya tesewwufê kirîye, hem bi ilm û xizmeta tesewwufê re mijûl bûye hem di medreseyên halê hazir de ders daye, hem jî wî bi xwe medrese vekirine û tê de mideristî kirîye. Wekî alimekî devera kurdan, çawa ku bi ilmê xwe yê Îslamî derketîye pêş, wî ilmên edebî jî daye ber xwe li serê kûr bûye. Wî di medreseyên xwe de bi tevî ilmên bingehî yê Îslamî, dersên edebîyatê, bi taybetî *Dîwana Cizîrî* bi derskî jî dane telebeyên xwe. Bi taybetî wî dîwanên edibên edebîyata erebî, farisî û tirkî jî tehsîl kirine û di pey wan de wî dîwanên şairên kurd ên mîna Cizîrî, Xanî û Cegerxwîn jî bi derskî dane xwendin.

Seyda Selmanî bala xwe daye ser edebîyata kevnar a erebî û şîrên şa’îrên ‘ereb ên berî serdema Îslamê xwendine û li ser wan kûr bûye. Wî ji edebîyata serdema “Muelleqatê Seb’e” dest pê kirîye û heta edebîyata erebî ya serdema Îslamê mitale kirîye. Ew wan şairên zemanê Hz. Pêxember jî nas dike û wî berhemên wan xwendine. Wî şairên navdar ên edebîyata erebî yê pêşî Ke’ib û Zûheyr ên serdema Hz. Pêxember xwendîye, peyre şairên wekî Ferezdeq, Cerîr û Extel ên serdema Emewîyan û şairên serdemên piştî wan ên mîna Mutenebbî, Şerîfê Reddî û Ebû’l-Ela Muerrî xwendine. Di pey wan de wî şairên îrfana tesewwufê jî xwendine. Wî berhemên Ibnu Farid û Şêx Abdulqadirê Geylanî, bi tevî şerhên wan xwendine. Piştra wî bala xwe daye ser edibên ereb ên nû yê mîna Ahmed Şewqî jî. Di zemanê feqîtîyê de ew digel hevalên xwe, ketine pêşbazîya jîdevkirina şî’rên ‘erebî jî.

Şa'irî bi rêya radyo û televîzyonê hînî zimanê farisî bûye, *Dîwana* Hafiz mitale kirîye; lêbelê bi farisî tiştek nenivîsîye. Şa'ir, ji edebîyata tirkî bi taybetî li ser *Sefahata* Mehmet Akif Ersoy xebitîye. Di pey pêvajoyeke zor û zehmet a serdema xwe de, wî zend û bendên xwe li hev hildane û dest pê kirîye, şî'irên xwe bi peyka şa'irên berî xwe hilberane. Bi taybetî wî berê bala xwe daye ser şêwaza Cizîrî, Xanî, Seyîd 'Elîyê Findikî, Cegerxwîn û Tîrêj. Ew gelek qîmet dide şî'rên Tîrêjî. Wî hewl daye ku *Dîwana* Cizîrî, *Dîwana* Xanî û peyra jî *Dîwana* Selman bixe nav mufredata medreseya xwe û bi vî awayî dersên edebîyatê jî di nav dersên medreseyê de bi cih bike. Ji bo vê jî wî pêşniyaza xwe ji bo alîkarîyê birîye cem pisporên edebîyata kurdî jî.

Çawa ku zimanê şî'irên Selmanê Belegewrî, ji hêla şêwazê ve dirûvdarê zimanê Cegerxwîn û Tîrêj e, temaya şî'irên wî jî li ser wê çexerê ye. Tiştê ku heye şî'irên Selmanî, ji hêla bawerîyê ve ji terz û terhê Cegerxwîn cîya dibin û bêtir nêzî terzê Tîrêj dibin. Haya şairî ji şî'ra Abdurrehman Durre jî heye û pê re peywendîya wî çê bûye. Wî hem şiroveya Durre ya *Dîwana* Xanî mitale kirîye, hem jî *Dîwana* wî bi xwe xwendîye û wî dicibîne. Bi tevî van wî *Dîwanên* Mela Seîdê Xelatî, berhemên Mela Mihemedê Zinarexî, *Dîwana* Mela Zahirê Tendûrekî xwendîye. Gelek şairên kurmanc ên serdema me jî şî'irên xwe ji Selmanî re dişênin û nêrînên wî daxwaz dikin. Bi qenaeta wî şairekî derveyî medreseyê nikare bi terzekî baş ê klasîk binivîse.

Wekî nerîta edebî, mirov dikare Seyda Selman, yek ji wan şa'iran ku têkoşîna millî ya kurdan ji bo hunera xwe dikin esl û esas bihesibîne. Li vê derê jî dîsa ferqeke wî ya xweser derdikeve pêş ku wî di *Dîwana* xwe de bîr û bawerîya xwe, li ser bingeha ilim, îrfan û millîyetparêzîyê vegêraye. Bi awayê ku ji bîyografiya wî diyar dibe, wî helwesta Xanî ya tîkildarî gelê kurd di dilê xwe de hewandîye û bi stîla Cegerxwîn ketîye nav liv û tevgera edebî.

Lewra ew di berhemên xwe de hem hezkirina ji Ehlê Beytê, hem Ehlê Sunnet û Cemaetê û hem jî Ehlê Tesewwufê derdibire. Ew ne dîrî hezkirîyên Ehlê Mala Cenabê Nebî ye, ne dîrî dilxwazên hiqûqa Îslamê ye, ne dîrî ehlê tesewwufê ye û ne jî dîrî derdor û tevgerên azadîxwaz ên welatparêzên kurdan e. Ji ber ku di pêvajoya jîyanê de bi van hemû derdoran re peywendîdarîya wî çê bûye, ev gişt teyîsîne ser temayên şî'irên wî. Di vê pêvajoyê de bivê nevwê wî bedelên giran jî di vê rêyê de dane û ev tehde û ezîyetên ku ji ber vê helwesta wî ya rexê mixalîf hatine serê wî jî, dîsa bi awayekî karîger cih di *Dîwana* wî de digirin. Ew kesayetên dîrokî yên navdar ku di ber mafên kurdan de keda wan heye, bi awayekî gelek zexm ketine nav rûpelên *Dîwana* Selmanî. Bi vî awayê xwe Selman, di nav dîroka nerîtên edebî yên edebîyata kurdî de ji xwe re stîleke cîyawaz û cihekî taybet çê dike. Bi peyka *Dîwana* wî ew di nav nerîta wan şa'iran de cih digire ku "millîyet" a xwe, digel dîne xwe bi hev û din re diparêzin. Seyda Selman li ser vê bingehê, bi navê *Rêbaz* dîwanek digel pêşgotinekê nivîsîye ku tê de çawa mesnewîyên dîdaktîk ên exlaqî, dîrokî û hicwî hene, mesnewîyên lîrik ên dînî jî hene.

10. Perwerdekarîya wî

Seyda Selman, bi tevî hewldanên vekirina medreseyan û dersdayîna telebeyan, menzûmeyên dînî jî nivîsîn û hewl da ku bi rêya wan gelê xwe digel ummetê bi alîyê rasteqîn ê dîne Îslamê serwest bike. Ji ber ku Seyda zêde zêde bi hesreta hiqûqa Îslamê ye, di vê rêyê de ew hem beşdarî sempozyûman bû hem jî bi zimanê kurdî û tirkî berhemên menzûm û peşşan nivîsîn. Wî mewlidê, meal-tercumeyeke Qur'anê, mektûbat, fetawa, dawet û îrfan nivîsî. Wî ev têkoşîna hem bi zimanê kurdî hem jî bi zimanê tirkî berdewam kir. Wî carinan bi berhemên telîfê, carinan jî bi berhemên wergerî kar û xizmet kir.

Encam

Silêman Kurşun, wekî alimekî edîb û perwerdekarekî mutesewuf ê sedsala XX-XXI-ê, di medreseyên kurdan de mezin bûye û li ser şop û çexera alim, edîb û mutesewwufên edebîyata kurdî yên mîna Xanî, Koyî, Pîremêrd, Cegerxwîn û Tîrêj, di biwarê edebî, hizrî û tesewwufî de gihastîye. Wî çawa ku berhemên xwe yên edebî û hunerî li ser vê bingeh û şopê hûnane, wî berhemên xwe yên zanistî jî li ser vê tradîsyonê nivîsîne. Hem ji bîyografi, berhem û kesayetiya wî ya edebî û ramyarî, hem jî ji lêkolînên ku heta niha li ser wî û berhemên wî hatine kirin diyar bû ku Belegewrî, piştî ku di vê çexerê de ji alîyê bîr û raya xwe ya ramyarî ve xwe baş gihandîye, wî li ser asasê nerîta edebîyata kurdî ya neteweperwerîyê, di pile û payeyeke bilind de berhemên menzûm ên edebî û zanistî, bi kurmancî hûnane. Belegewrî *Dîwanek* bi kurdîya kurmancî nivîsîye, bi men-

zûmeyên edebî hûnaye û daye çapkirin. Ji bilî Dîwanê, bi taybetî mesnewîya wî ya bi navê *Mewlida Pêxember* di biwarê literatura nivîsîna mewlûdan de, bi cîyawazîya xwe ya ji mewlidên din ên kurmançî balê dikişîne. Wî ji bo cê mesnewîyê pêşgotineke bi terzê meqaleyê nivîsîye û tê de çawa ku rexne li metnên mewlûdên berî xwe girtiye, alîyên rast û sehîh ên têkildarî mijarê jî ragihandîye. Nivîskarî, diayayeke bi kurmançî jî di dawîya metnê Mewlûdê de bi cih kirîye.

Cihê baldarîyê ye ku wî di *Dîwana* xwe ya bi navê *Rêbazê* de cih daye çend mesnewîyên serbixwe ku alîyên wan ên lîrîk, epîk û satîrîk hene. Çinku wî di van menzûmeyan de hem dildarîya xwe ya bi pêşeng û pêşawayên doza hizra azad a Îslamî-kurdî re dîyar kirîye û pesnê wan daye hem jî car hatîye ku wî kirin û kiryarên hin kes û derdorên ku li dijberî vê bîr û bawerîyê rabûne û li pêşberî wê bûne bend û kelem, bi zimanekî herikbar, zelal û hunerî û bi dilekî wêrek rexne kirine. Digel van alîyên xwe yê asozad û rexnegir, wî di seranserî jîyana xwe ya ilmî-hizrî de cih di nav helqeyên tesewwufê de girtiye û hîn jî ew wekî ferdekî nerîta tesewwufê ked û xebatên xwe berdewam dike.

Belegewrî çawa ku ji zimanê erebî hin berhemên dînî wergerandine zimanê kurdî/kurmançî û zimanê tirkî, wî ji zimanê tirkîya osmanî jî hin berhemên ilmî û dînî wergerandine kurmançî. Bi taybetî telîfa wî ya bi navê *tercume-meala Qur'anê* balê dikişîne. Selmanê Belegewrî, digel kar û barên edebî û zanistî, bi xizmetên tesewwufî û karê perwerdeya medreseyên klasîk ên herêmî re jî eleqedar bûye û ev serê nîvsedsalekê ye ku bi awayekî bînavber vê xebatê berdewam dike. Ji ber van hokaran heq e ku wekî edîb, alim û mutesewwufekî helwestazad cihê xwe yê xweser di dîroka edebîyata kurmançî de bigire.

Çavkanî

- Adak, A. (2019). *Teşeyên Nezmê di Edebîyata Kurdî ya Klasîk de*. İstanbul: Nûbihar.
- Ertekin, M. Zahir & Ertekin Nurettin, "Kurtedîroka Mewlûdnameyên Kurdî", *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, (Edt. Mehmet Bilen & Veysel Gürhan, Fuat İstemi ve Bayram Kanarya), Diyarbakır, 2017, r. 149.
- Kurşun, M. S. (2002). *Rêbaz (Dîwana Yekem)*. İstanbul: Mizgin Yayıncılık.
- Kurşun, M. S. (2010). *Mewlida Pêxember*. İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık.
- Karaca H. û Aykut N., (2015). "Mele Hüseyînê Bateyî"nin Mewlid-i Nebî Adlı Eseri ile Mele Süleyman Kurşun'un Mewlida Pêxember Adlı Eserinin Karşılaştırılması", *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, sal/yıl: 1, cilt/cıld: 1, sayı/hejmar: 2, Kasım/Ocuber/Mijdar.
- Rêzehevîtin digel Mela Silêman Kurşun, di meha Nisan, Gulan û Hezîran 2023an de li Dîyarbekirê, di medreseya wî de.

Pêvek

